

І. О. АННЕНКОВ, НТУ «ХПІ»

НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Аналізується ефективність використання наукового потенціалу галузі сільськогосподарського машинобудування України у 1980-х роках. Висвітлюються окремі причини, що супроводжували цю сферу.

The efficiency of using the scientific potential in the area of agricultural machine building is analyzed in Ukraine in the 1980-th. Some reasons which accompanied this area are illuminated.

За часів входу України до складу Радянського Союзу, її доля в сільськогосподарському виробництві складала близько 22% при загальній чисельності населення 18% в загальносоюзному обсязі відповідних показників. Разом з тим, в ній (порівняно з іншими республіками СРСР) нараховувалась сама велика кількість осіб пенсійного віку – 21,5%. В свою чергу, до 1980-х років сільське населення та його кількісне зменшення внаслідок міграційних процесів, пов'язаних з урбанізацією країни, вимагали значного підвищення рівня механізації праці в агропромисловому секторі економіки для підтримки валових показників виробництва [1, с.34; 2, ф.1, оп.32, спр.2800, арк.21-22].

У досліджуваній період в Україні була досить розвинутою сфера сільськогосподарського машинобудування. Широка мережа виробників цього виду продукції дозволила вітчизняній промисловості випускати в загальносоюзному обсязі – 100% бурякозбиральних комбайнів; 25,6% тракторів; 53,7% тракторних плугів; 38,6% сівалок; 42,2% дощувальних установок [3, с.13].

Разом з тим у 1980-і рр. в Україні нараховувалось в 1,5-3,6 рази менше, ніж у США та країнах ЄЕС, зернозбиральних комбайнів. Доля робітників сільського господарства, які були зайняті ручною працею складала 66,6%, а в районах Прикарпаття і Закарпаття – 77%. Темпи підвищення рівня механізації на фермах та тваринницьких комплексах були такими, що для переведення тварин та птахів у приміщення з комплексною механізацією знадобилося б в середньому 25 с.40 років [4, 5, с.5].

Фактор низького рівня механізації робіт в АПК України у 1980-х рр., в купі з відсутністю або недостатністю за обсягами вітчизняного виробництва агропромислових машин та механізмів, таких, як наприклад, зернозбиральні комбайни та знаряддя передпосівної обробки ґрунту, були серед головних чинників кризи агропромислової галузі країни. Внаслідок кризових явищ, які охопили АПК України у 1990-х рр., підприємства-сільгоспвиробники стали фінансово неспроможними в питанні придбання необхідної машинобудівної

продукції. А галузь її виробництва виявилася неготовою до роботи в ринкових умовах. Саме в цей період почалося захоплення вітчизняного ринку сільгосптехніки закордонними фірмами [6, с. 56; 7, с.15].

Експансія провідних зарубіжних виробників сільськогосподарської техніки, яка відбувається на українському ринку в сучасний період, гальмує розвиток вітчизняних підприємств відповідної галузі. Проте, причини їх занепаду більш глибинні і різноманітні. Вивчення наукового потенціалу сфери сільгоспмашинобудування України у передкризові 1980-і рр., на думку автора, дозволить визначити деякі з них, що, в свою чергу, стане в нагоді при оптимізації його використання з метою відродження національного виробника.

Протягом 1980-х і 1990-х рр. вийшло чимало праць, де історики, соціологи, вчені-економісти, фахівці намагаються здійснити аналіз ефективності наукового супроводження розвитком галузі сільськогосподарського машинобудування [8-14].

З цих робіт можна заключити, що ні в одній з них з причин суб'єктивних підходів або обмеженої методології немає об'єктивної оцінки занепаду галузі. Часто тут викладено власне бачення проблеми без глибокого аналізу фактажу. Переважне висвітлення досягнень або лише окремі штрихи до пояснення причин незадовільного використання науки в інтересах науково-технічного прогресу сільгоспмашинобудування, або заполітизованість. Усе це не об'єктивізує повної картини ефективності впливу науки на сільськогосподарське машинобудування України.

Метою даної публікації є прагнення з позиції загальноприйнятої методології в історичній науці здійснити узагальнення джерельних даних, переважна частина яких є архівні документи, що до наукового обігу не уводились і дійти висновків щодо висвітлення питання означеної теми.

У досліджуваній період виробництвом сільськогосподарської техніки в УРСР безпосередньо займались підприємства трьох союзних міністерств: Міністерства тракторного і сільськогосподарського машинобудування (Мінсільгоспмаш), Міністерство машинобудування для тваринництва (Мінтваринмаш) та міністерство автомобільної промисловості (Мінавтопром). З 1989 р. всі ці міністерства були об'єднані в Міністерство автомобільного та сільськогосподарського машинобудування (Мінавтосільгоспмаш). Випуском машинобудівної продукції для села також були охоплені низка промислових підприємств, які входили в систему Державного агропромислового комітету УРСР (Держагропрому УРСР) та Міністерства внутрішніх справ (МВС) УРСР. Необхідно відзначити, що низка машинобудівних виробів сільськогосподарського призначення виготовлялась і на підприємствах військово-промислового комплексу.

Управління науковим розвитком галузі сільгоспмашинобудування здійснювалось через мережу галузевих дослідницьких, конструкторських і технологічних установ. В їхній діяльності активну участь брали науково-

педагогічні підрозділи вищих навчальних закладів. Провідною організацією наукового потенціалу сфери машинобудування для АПК виступав Український науково-дослідний інститут механізації та електрифікації сільського господарства (УНДІМЕСГ) Південного відділення Всесоюзної Академії сільськогосподарських наук імені Леніна (ВАСГНІЛ).

Розгалужена система науково-дослідних та конструкторсько-технологічних установ дозволяла створювати зразки сучасних засобів механізації для сільського господарства, розробляти технології їх виготовлення та втілювати у виробництво. Базові дослідження проводились в УНДІМЕСГ ПВ ВАСГНІЛ, головними завданнями якого були: розробка методів ефективного використання та обслуговування сільськогосподарської техніки; розробка методів ефективного використання електричної енергії в сільському господарстві; розробка технологічних процесів і засобів механізації, спрямованих на ліквідацію важкої фізичної та скорочення ручної праці; удосконалення технологічних процесів і робочих органів машин, що забезпечують підвищення якості робіт, скорочення втрат, виконання робіт в несприятливих умовах; підвищення технічного рівня і надійності сільськогосподарської техніки; розробка засобів автоматизації контролю і управління технологічними процесами; обґрунтування комплексів машин для виробництва окремих видів сільгосппродукції і на їхній основі розробка диференційованих систем машин, стосовно до ґрунто-кліматичних зон, оптимізація структури машино-тракторного парку сільгоспвиробників, розробка нормативів потреб техніки [15, ф.2764, оп.1, спр.63, арк.7].

Фундаментальні дослідження академіків П. М. Василенка, Л. В. Погорілого, членів-кореспондентів Д. Г. Войтюка, В. М. Булгакова, професорів О. О. Омельченка, М. С. Хоменка та багатьох інших дозволили фахівцям УНДІМЕСГ створити і впровадити у виробництво багато нових зразків сільськогосподарської техніки. Наукові роботи, проведені спеціалістами УНДІМЕСГ в лабораторіях та відділах різного профілю у дослідному конструкторсько-технологічному бюро, лягли в основу виробництва та застосування сільгоспмашин не тільки в Україні, а і в усьому колишньому СРСР та багатьох зарубіжних країнах [16, с.16].

Необхідно відмітити, що незважаючи на досягнення фахівців академічної науки України в фундаментальних дослідженнях, втілення їх у практику не завжди проходило вдало. У 1980-х рр. в УНДІМЕСГ намітилася стійка тенденція до зниження якості та збільшення термінів, як самих розробок, так і впровадження їх у виробництво. Так, наприклад, багато нарікань викликали у сільгоспвиробників тракторні плуги, що вироблялися в Україні. Ряд відомих в країні хліборобів звернулись до голови Держагропрому УРСР Ю. О. Коломийця з проханням поновити виробництво тракторного плугу П-5-35 „Труженик”, виробництво якого було припинено у 1977 р. Це було викликано низькою якістю обробки ґрунту плугами нового покоління

ПЛН-4-35, ПЛН-5-35, ПЛ-5-35. Між тим, фахівцями УНДІМЕСГ на розробку новітніх засобів обробки ґрунту було витрачено 7 років і 525 тисяч карбованців. Цих коштів би вистачило для нормативного напрацювання тракторами К-701 („Кіровоць”) більш ніж одного млн. еталонних га [4, с.41; 15, ф.2764, оп.1, спр.63, арк.73; 10, ф.2, оп.15, спр.351, арк.45].

З введенням в експлуатацію експериментальної ферми в дослідному господарстві „Мар’янівка” в УНДІМЕСГ були створені сприятливі умови для підвищення рівня досліджень з механізації процесів в тваринництві. Але кормоцех, побудований за технологічною схемою власної розробки виявився практично недієздатним [15, ф.2764, оп.1, спр.65, арк.22]. В інституті недостатньо приділялося уваги вивченню закордонного досвіду, не встановлювалося обґрунтування створення самохідних машин, комбінованих агрегатів і технологічних комплексів для різних зон України. Мало велося досліджень, які б випереджали рівень виробництва на 15-20 рр. Дуже великим було і відставання УНДІМЕСГ від агровиробництва. Селяни самотужки знаходили організаційні форми використання сільсько-господарської техніки. Інститут навіть не встигав узагальнювати виробничий досвід [15, ф.2764, оп.1, спр.65, арк.17-19, 76].

Багато в чому ці негативи були пов’язані з проблемами фінансування академічного сектору науки в Україні. Так, згідно постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР № 703 від 26.08.1976 р. Південне відділення ВАСГНІЛ було підпорядковано РМ УРСР з забезпеченням матеріально-технічними ресурсами в республіці. Державний комітет з планування (Держплан) УРСР включив відділення в розподільчі відомості системи АПК, звідкіля всі фондуочі матеріально-технічні ресурси було передано Держплану СРСР. Згідно протоколу наради у члена колегії Держплану СРСР К. В. Малахова всі матеріально-технічні ресурси Держпланом СРСР було передано Держагропрому СРСР для системи АПК, включно з ПВ ВАСГНІЛ. Відповідно до цього, планування та реалізація матеріально-технічних ресурсів ПВ повинно було здійснюватись через Держагропром УРСР. Проте, з невідомих причин ПВ ВАСГНІЛ в Держагропромі УРСР в жодному з документів, що регламентують чергу планування і реалізацію матеріально-технічних ресурсів не значилося. Тому, до кінця 1980-х рр. забезпечення науково-дослідних установ і дослідних господарств ПВ залишалося невизначеним. Фонди приходилося випрошувати в підрозділах Держагропромпостача УРСР по кожній номенклатурі зокрема, до того ж в більшості випадків – безрезультатно. Ще гіршим було становище академічних установ на місцях, яким відмовляли у прийомі замовлень та виділенні матеріальних ресурсів відповідної номенклатури [17, ф.2, оп.15, спр.1235, арк.24-25].

Але не тільки зовнішні причини впливали на зниження якості досліджень академічних установ. В дослідному конструкторсько-технологічному бюро (ДКТБ) УНДІМЕСГ, як встановлено вивченням, якість виготовлення

проектно-кошторисної документації та дослідних зразків було таким, що з ними не можна було виходити за межі інституту. Конструктори разом з дослідниками не здійснювали реального авторського нагляду, в результаті чого виникало багато переробок, збільшувались матеріальні витрати. Високий кошторис зразків пояснювався ще й тим, що в ДКТБ малися великі накладні витрати – третина його персоналу була зайнята не у виробництві, а в управлінні та обслуговуванні [15, ф.2764, оп.1, спр.63, арк.78].

Таким чином, провідна академічна установа з механізації сільгоспвиробництва виявилася неспроможною охопити весь спектр проблем управління науково-технічним розвитком сільськогосподарського машинобудування. Велика частка поточних і перспективних досліджень проходила в галузевих наукових установах України. Колективом галузевого Харківського ДСКТБД на чолі з І. А. Ковалем, наприклад, було створено першу в СРСР уніфіковану систему комбайно-тракторних двигунів середньої потужності. Там же була розроблена конструкція і організоване виробництво V-подібних дизельних двигунів для тракторів типу Т-150 і самохідної збиральної техніки [18,с.107].

Взагалі, на території України у 1980-ті роки діяло 32 галузевих науково-дослідних, проектно-конструкторських установ. В них працювало понад 22 тис. чоловік, з яких 230 – докторів та кандидатів наук, що складало близько 0,3 % від загальної кількості докторів і кандидатів наук в Україні. Між тим, в той же період, в галузі інформатики і обчислювальної техніки цей показник відповідав 2,3 % [2, ф.1, оп.25, спр.3333, арк.16;спр.2515, арк.3031]. В галузевих КБ нараховувалась велика кількість фахівців, які працювали не за отриманою спеціальністю. Більше того, високою долею серед конструкторсько-технологічного персоналу була кількість осіб взагалі без вищої або середньої спеціальної освіти [19, ф.2561, оп.1, спр.78, арк.22].

Низький кваліфікаційний рівень персоналу багатьох галузевих науково-дослідних і конструкторсько-технологічних установ був одним з головних чинників створення ними продукції відповідної низької якості. Так, у першому кварталі 1989 р. Українським республіканським управлінням Держстандарту була заборонена передача технічної документації і постачання дослідних зразків техніки, розробленої в Київському науково-виробничому об'єднанні (НВО) ВНДІ Тваринмаш та Вінницькому СКТБ [17, ф.2, оп.15, спр. 1396, арк.3,4].

Створення широкої мережі галузевих наукових установ мало своєю метою досягнення високого рівня внутрішньотипової уніфікації машин. Досягнення цього передбачалося за рахунок закріплення розробки і виробництва машин за певними КБ та підприємствами. Наприклад, плуги розроблялися і виготовлялися ВО „Одесагрунтмаш” оприскувачі – ВО „Львівхімсільмаш” і т.д. Проте, по-перше, наукові розробки галузевих КБ часто-густо ставали повторенням відповідних розробок УНДІМЕСГ і

навпаки. По-друге, не відбулося і бажаної уніфікації. Так, на сівалках однотипових функцій виробництва Кіровоградського ВО „Червона Зірка” застосовувалося 130 різноманітних конструкцій зірочок, з яких тільки 3 відповідало стандартам. При виробництві машин для тваринництва застосовувалося 231 типорозмір редукторних приводів, 286 шківів, 460 зірочок, 190 муфт [2, ф.1, оп.25, спр.265, арк.35; 20, с.112; 21, с.41].

Недоліки в проектуванні сільськогосподарської техніки багато в чому були обумовлені недосконалістю прийнятих систем машин. Науково-дослідні установи Держагропрому СРСР не виробляли в повній мірі – разом з зональними інститутами індустріальних та інтенсивних технологій сільськогосподарського виробництва і не забезпечували машинобудівників комплексними вимогами на створення технічних засобів та типорозмірних рядів для технологій [22,с.2].

Освоєна дослідно-експериментальна база УНДІМЕСГ за своїм оснащенням обладнанням у 1980-х рр. не могла забезпечити необхідної якості експериментальних робіт, стримувала прискорення впровадження науково-технічних розробок у виробництво. Верстатне обладнання, яке знаходилося у користуванні УНДІМЕСГ, своєю значною частиною прийшло до фізичного зносу та морального старіння. Ті фонди на верстатне обладнання, що виділялися ПВ ВАСГНІЛ для укомплектування ремонтних майстерень дослідних господарств, отримували більшою частиною верстатами, які вже були в експлуатації [10, ф.2, оп.15, спр.809, арк.5].

Проблема з фінансуванням академічних наукових установ та дослідних господарств, невідповідність матеріально-технічної бази вимогам проведення необхідних дослідних проектно-конструкторських робіт призвели до поступової втрати ними своїх функцій. У 1980-х рр. функції координатора науково-технічного прогресу в сфері виробництва сільськогосподарської техніки були практично монополізовані Мінсільгоспмашем СРСР [23, с.88].

Зосередження важелів управління науково-технічним розвитком сільгоспмашинобудування в одному з його відомств призводило до ситуацій, коли розробки наукових установ загальносоюзного міністерства намагалися впроваджувати без урахувань природно-кліматичних умов окремих регіонів. Так, згідно результатів випробувань в УНДІМЕСГ комплексу ППР-5,6 для вирощування кукурудзи за астраханською технологією, який був розроблений в Мінсільгоспмаші СРСР, його використання в Україні призвело б до двократного зниження продуктивності техніки при сівбі. Тому його крупносерійне виробництво в республіці, на чому наполягало союзне міністерство, було недоцільним [17, ф.2, оп.15, спр.809, арк.8].

До 1980-х рр. намітилося значне зниження технічного рівня розробок конструкцій машин, вузлів і агрегатів сільськогосподарської техніки за параметрами: конструкційної надійності, паливної економічності, металемності. За даними Державного комітету СРСР з науки і техніки – 70%

машин для рослинництва та 64% машин і обладнання для тваринництва не відповідали світовому технічному рівню [2, ф.1, оп.32, спр.2475, арк.8-9].

Недостатня забезпеченість галузевих дослідних установ висококваліфікованими науковими кадрами при постійному зростанні вимог до технічного рівня сільськогосподарських машин і механізмів склала умови для активної участі у виконанні наукових розробок фахівцями вищих навчальних закладів. Так, у Харківському політехнічному інституті на кафедрі „Двигунів внутрішнього згоряння” проводилися роботи з підвищення надійності та довговічності турбокомпресорів для комбайнових двигунів. Економічний ефект від впровадження результатів цих робіт склав 6,5 млн. крб. щорічно. Кафедрою „Технології кераміки” цього ж закладу було втілено на Харківському заводі тракторних двигунів технологію нанесення захисного покриття на деталі вихлопного тракту двигуна СМД-60, що більш ніж в 1,5 рази збільшило термін служби цих деталей [24, ф.5361, оп.1,спр. 926, арк.24-25].

У Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування була розроблена модель розрахунку паливнопідкачуючого насоса, проведенні стендові випробування паливних насосів зі зміцненими плунжерами і дослідними муфтами випередження впрыску. Кафедрою експлуатації і ремонту сільськогосподарських машин цього навчального закладу було розроблено і втілено технологічний процес відновлення шестерень гідронасосів за допомогою напікання металевих порошків і методів контактного зварювання [25, ф.4621, оп.13, спр.7461, арк.81].

Незважаючи на досягнення науковців вищих навчальних закладів, відсутність чіткої правової регламентації впровадження результатів їхньої роботи стримувала покращення технічного рівня сільськогосподарських машин. Навчальні заклади зазнавали великих труднощів в організації випробувань та прийомки завершених розробок зі створення нових виробів, матеріалів і технологічних процесів відомчими, міжвідомчими і державними комісіями. Галузеві міністерства не завжди йшли на проведення таких прийомок, тому що позитивний акт прийомки нової розробки автоматично вимагав визначення організацій-виробників та споживачів нової техніки. На ці питання виробничники не були готові відповідати, хоча з функціональними обов'язками це коло питань впровадження науково-дослідних робіт знаходилося в їхній компетенції [25, ф.4621, оп.13, спр.6061, арк.210-212].

Між тим, науковому сектору вищих навчальних закладів не вистачало типового обладнання для проведення необхідних робіт зі створення дослідних зразків. Вищі навчальні заклади не мали можливості і права укріплення власної матеріально-технічної бази за рахунок передачі новітнього обладнання від підприємств і галузевих міністерств та відомств [25, ф.4621, оп.13, спр.7884, арк.97].

Слабкість конструкторської та дослідно-експериментальної бази часто призводила до недостатньої завершеності вузівських розробок. Цей фактор в

купі з відсутністю резервів потужностей на підприємствах робив утрудненою дослідно-промисловою перевірку науково-технічних рішень [25, ф.4621, оп.13, спр.6061, арк.210].

Аналізуючи стан наукового потенціалу галузі сільськогосподарського машинобудування України у 1980-ті роки, можна з достатньою впевненістю стверджувати, що він складався з широкої мережі науково-дослідних, проектно-конструкторських та конструкторсько-технологічних установ. В своїй взаємодії з науковим потенціалом вищих навчальних закладів вони були здатні забезпечити управління науково-технічним розвитком сфери виробництва сільськогосподарської техніки. Але внаслідок низки об'єктивних і суб'єктивних факторів, це управління виявилось не ефективним і призвело до колапсу галузі.

До об'єктивних чинників, які негативно вплинули на реалізацію наукового потенціалу сільгоспмашинобудування України у 1980-ті роки, на думку автора слід віднести ті, що лежали поза межами внутрішньогалузевих відносин. Насамперед, це відсутність будь-якого реального впливу на якість та доцільність науково-технічних розробок з боку користувачів, а саме – сільськогосподарських підприємств. В ФРН, наприклад, у 10980-ті роки сертифікація нових, або тих, що модернізувалися, машин була не обов'язковою (крім відповідності вимогам правил дорожнього руху і безпеки праці). Проте союз фермерів Німеччини мав право перевірити будь яку сільськогосподарську машину, яка реалізовувалась на ринку ФРН і у випадку її невідповідності вище вказаним вимогам – заборонити продаж. До того ж, для складання програм і методик випробування сільгоспмашин створюються спеціальні комісії, до яких обов'язково, в першу чергу, включаються представники фермерів. Для більшої об'єктивності в комісію залучаються спеціалісти з інших сільгоспмашин (при випробуванні сівалок, наприклад, можуть залучатися спеціалісти по жаткам і т.п.). Відповідність машин експлуатаційно-технологічним вимогам перевіряються за бажанням замовника. Як правило, на дослідних станціях німецького сільськогосподарського товариства (DLG). DLG – являло собою приватне об'єднання, незалежне економічно і політично нейтральне [26, с.35, 38].

Таким чином можна стверджувати, що на відміну від практики, прийнятої в індустріально розвинених країнах Заходу, в Україні у 1980-х роках була відсутньою можливість надання об'єктивної оцінки технічному рівню новітньої сільськогосподарської техніки на стадіях її підготовки до впровадження у виробництво. Практика проведення дослідних випробувань техніки в Україні передбачала використання новітніх або модернізованих її зразків на певних роботах, в дослідних господарствах, як правило, підпорядкованим тим відомствам, що і проектувальники. Такий підхід практично унеможлилював отримання справедливих неупереджених висновків про технічний рівень дослідного зразка.

Введенням у 1987 р. інституту Держприймки уряд посилив контроль за технічним рівнем сільгоспмашин. Робота Держприймки виявила майже повну невідповідність вітчизняних засобів механізації сільськогосподарських робіт загальносвітовому технічному рівню. Проте державний контроль за роботою державних же установ виявився неефективним. З переходом на нові умови господарювання (самофінансування і госпрозрахунок) відмови сільгоспвиробників від придбання морально застарілої або, навіть зовсім невідповідної до регіональних агротехнологій, прийняли масовий характер [17, ф.2, оп.15, спр.1235, арк.64].

До суб'єктивного фактору, який негативно вплинув на низьку організацію науково-технічного прогресу в сільгоспмашинобудуванні, на думку автора слід віднести внутрішньогалузеву міжвідомчу неузгодженість дій в цьому напрямку. Так установи академічного і вузівського підпорядкування мали незрівнянно більш досвідчені наукові кадри, ніж відповідні організації міністерств-виробників сільськогосподарської техніки. Але у відомчих наукових установах була більш міцною матеріально-технічна база.

Умови постачання сільгоспмашин користувачам, які існували в Україні у 1980-ті роки, ставили міністерства в більш вигідне фінансове становище, ніж НАН України та МВ і ССО України. До цього треба додати практично повну безвідповідальність керівників підприємств і відомств за недосконалий технічний рівень продукції, яка на них вироблялась. З тих причин з боку промисловців не відбулося дійової відповіді на прагнення вчених поєднання матеріально-технічного і науково-кадрового потенціалу в формі міжгалузевих науково-технічних комплексів сфери сільськогосподарського машинобудування під науковим супроводженням Академії наук України.

Необхідно визнати, що у 1980-х роках урядові не вдалося створити налагодженої системи використання наукового потенціалу України в галузі сільськогосподарського машинобудування за схемою: фундаментальні дослідження – науково-технічні розробки – впровадження у виробництво. Державна планова система, яка існувала на той час, вимагала обов'язкового виконання валових показників і не орієнтувалася на їх якісне наповнення. Промислові міністерства ігнорували потреби споживачів, справедливо передбачаючи невиконання планових показників внаслідок незапобіжних при переході на випуск новітніх зразків, докорінних змін виробничого процесу. Внаслідок цього, використання наукового потенціалу сфери сільськогосподарського машинобудування України відбувалося з мінімальною ефективністю. В результаті, з переходом у 1990-х роках до ринкових відносин в економіці країни вітчизняна галузь сільгоспмашинобудування вияви-

лася неспроможною дати селянам в необхідному обсязі техніку, відповідну вимогам інтенсивних агротехнологій.

Список літератури: 1. Народное хозяйство Украинской ССР в 1989 г.: статистический ежегодник./ Отв. за выпуск В. В. Самченко. - К.:Техника, 1990 - 468 с. 2. Центральний державний архів громадських об'єднань України: Фонд ЦК Компартії України. 3. *Анненков І. О.* Забезпечення якості продукції на підприємствах сільськогосподарського машинобудування України (70-80-і роки) // Матеріали 4-ї Всеукраїнської наукової конференції "Актуальні питання історії техніки" - К.: "ЕКМО". - 2005. - С.13-15. 4. *Прейгер Д.* Актуальные проблемы повышения эффективности воспроизводства основных фондов в сельском хозяйстве // Экономика Украины. - 1990. - №5. - С. 38 - 44. 5. *Анненков І. О.* Оновлення матеріально-технічної бази сільського господарства України у 80-х роках ХХ ст // Історія освіти, науки і техніки: Зб.наук.праць. (Додаток до Вип.15 „Історія української науки на межі тисячоліть”) - К. - 2004. - С. 4 - 9. 6. *Булгаков В., Войтюк Д., Козіборода Я., Калайджан О.* Вітчизняний комбінований культиватор для передпосівної обробки ґрунту// Пропозиція. - 1999. - №12. - С. 56-57. 7. *Погорілий Л. В., Фінн Е. А.* Україна повинна мати власне сільськогосподарське машинобудування // Сільськогосподарська техніка України. - 1997. - №3. - С. 15. 8. *Гаєрилюк А. Е.* Социальная политика на селе: из опыта работы партийных организаций Украины. - К.: Политиздат Украины, 1984. - 182 с. 9. *Развитие* механизации и электрификации сельского хозяйства Украинской ССР / П. М. Василенко, Н. П. Барабан, И. А. Коваль и др.; АН УССР, Ин-т истории и др. - К.: Наук. думка, 1988. - 472 с. 10. *Мироненко В. Г.* Технічні засоби забезпечення якості виконання технологічних процесів у рослинництві. - К.: НАН України, 2005. - 271 с. 11. *Ільченко В. Ю., Нагірний Ю. П., Джолос П. А.* та ін. Машиновикористання в землеробстві. - К.: Урожай, 1995. - 356 с. 12. *Погорельий Л. В.* Сельскохозяйственная техника и технология будущего. - К.: Урожай, 1988. - 176 с. 13. *Григоренко О. П.* Підготовка молоді до праці в сільському господарстві. 1960-1991. - Хмельницький, 1995. - 167 с. 14. *Моргун Ф. Т.* Зависит от каждого: [о вкладе Полтавщины в реализацию Продовольственной программы]. - Х.: Прапор, 1985. - 256 с. 15. *Державний архів Київської області.* Фонд парторганізації УНДІМЕСГ. 16. *Деркач О. П.* Діяльність академіка П. М. Василенка в контексті розвитку землеробської механіки в Україні: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.07. - К., 2006. - 23 с. 17. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління:* Фонд Ради Міністрів Української РСР. 18. *Любухін В. А.* Розвиток сільськогосподарського двигунобудування України у 1960-1980-ті роки // Матеріали 4-ї Всеукраїнської наукової конференції "Актуальні питання історії техніки" - К.: "ЕКМО". - 2005. - С.106-109. 19. *Державний архів Автономної республіки Крим.* 20. *Анненков І. О.* Науково-технічне забезпечення матеріальної бази агропромислового комплексу України у 1980-і роки // Збірник наукових праць. Серія "Історія та географія" / Харк. держ. пед. ун-т. ім. Г. С. Сковороди. - Харків: Майдан, 2004. - Вип. 16. - С. 108-115. 21. *Нелобов А. І., Шафоростов І. Ф., Кругляков А. М.* Как решать задачи унификации машин в новых условиях хозяйствования// Стандарты и качество. - 1990. - № 4. - С.41 - 43. 22. *Панов И. М., Черепакхин А. Н., Эйдис А. Л.* Пути перестройки комплексной механизации сельскохозяйственного производства // Тракторы и сельскохозяйственные машины. - 1988. - №7. - С. 1-5. 23. *Петрик Н. В.* Фактор часу і підвищення ефективності агропромислової сфери // Вісник сільськогосподарської науки. - 1987. - №8. - С. 86-89. 24. *Державний архів Харківської області:* Фонд парторганізації ХП. 25. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління:* Фонд Міністерства вищої і середньо-спеціальної освіти. 26. *Новиков Е. Л.* Сертификация продукции в ФРГ и оценка технического уровня // Тракторы и сельскохозяйственные машины. - 1990. - №4. - С. 35-41.

Надійшла до редколегії 05 02. 08